

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Glavni i odgovorni urednik dnevnih novina „Alo!“, Antonije Kovačević, smenjen je sa te dužnosti zbog različitih stavova o daljem pravcu razvoja tog lista, saopštila je kompanija Ringier Axel Springer, u četvrtak, 9. juna 2011. godine. Generalni direktor kompanije, Jelena Drakulić-Petrović, saopštila je da odluka stupa na snagu odmah. Udruženje novinara Srbije, koje je u saopštenju osudilo Kovačevićevu smenu, ukazalo je da je do nje došlo svega tri dana pošto se urednik otvoreno suprotstavio pritisku predsednika Srbije na uređivačku politiku lista koji je uređivao. Tadić je u intervjuu „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, prenetom u srpskim medijima 3. juna, na konstataciju nemačkog novinara da je njegovo angažovanje za saradnju Srbije sa Hagom u zemlji kritikovano od strane nekih nacionalističkih medija, a pre svega od strane tabloida „Alo!“ koji je u vlasništvu Ringier-a i Axel Springer-a i koji po „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ zastupa ekstremističke pozicije, i na pitanje da li to govori da stranim investitorima zapravo smeta politička klima u zemlji, odgovorio sledeće: „Nažalost, neki investitori koji investiraju u srpske medije ne vode previše računa o političkim i socijalnim posledicama svojih aktivnosti. Ali, profit ih interesuje. Mene to veoma brine.“ „Tokom devedesetih godina“, dodao je Tadić, „kada smo se borili protiv Miloševićevog režima i bili izloženi mnogobrojnim pretnjama tadašnjih vlastodržaca, gajio sam iluziju da će se u Srbiji izgraditi proevropsko razmišljanje čim bude došlo do demokratizacije medija i čim stigne strani kapital.“ „Danas smo suočeni sa apsurdnom situacijom da mediji koji se nalaze u vlasništvu investitora iz EU i partnerskih zemalja, u ovom slučaju iz Nemačke i Švajcarske, spadaju u nosioce antievropskog duha u Srbiji. To je potpuno paradoksalno“, zaključio je Tadić. Redakcija lista „Alo!“, na intervju predsednika, reagovala je saopštenjem u kome navodi da je izložena pritisku od strane predsednika Borisa Tadića i njegovog kabineta, koji je, u nemogućnosti da kontroliše uređivačku politiku ovog lista odlučio da pokuša da učutka jedan od retkih preostalih medija koji nije pod direktnom kontrolom Demokratske stranke i njega lično. Redakcija je ukazala da je ovo očigledno pokušaj zastrašivanja usmeren u najvećoj meri ka stranim vlasnicima lista, sa jasnom porukom da je svako pisanje koje nije po volji gospodinu Tadiću - nepoželjno! Redakcija je sa gnušanjem odbacila optužbe i kvalifikacije kojima im se prigovara ekstremizam. „Ako se ‘ekstremizmom’ i

‘antievropejstvom’ može nazvati savesna kritika vlasti i ukazivanje na laž, kriminal, korupciju, tajkunizaciju, siromaštvo, glad i neispunjena obećanja, onda će ove novine ostati ‘ekstremističke’, navodi se u saopštenju.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito, između ostalog, zloupotrebom državnih ovlašćenja, zloupotrebom uticaja, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Izjava predsednika Tadića može biti shvaćena kao mešanje u uređivačku politiku jednog medija. Ono što, međutim, posebno zabrinjava jeste činjenica da je predsednik u svojoj izjavi direktno prozvao i vlasnike medija. Uzimajući u obzir da je Antonije Kovačević, glavni i odgovorni urednik dnevnih novina „Alo!“, samo nekoliko dana nakon Tadićevog intervjua, zaista i smenjen, to otvara prostor za sumnju da čak ni u evropskim razmerama velike medijske korporacije, što Ringier Axel Springer, kao zajedničko ulaganje švajcarskog Ringier-a i nemačkog Axel Springer-a, aktivno na tržištima Poljske, Češke, Slovačke i Srbije, svakako jeste, nisu u mogućnosti da se odupru intenzitetu političkog pritiska kakav prema medijima postoji u Srbiji.

1.2. Upravni odbor „Mađar so“-a, jedinog dnevnog lista na mađarskom jeziku u Srbiji, većinom glasova doneo je 20. juna odluku da osnivaču, Nacionalnom savetu mađarske nacionalne manjine, predloži smenu glavnog i odgovornog urednika, Čabe Presburgera. Presburgeru se zamera što list nije dovoljno izveštavao o radu predsednika Skupštine Vojvodine, Šandora Egerešija, i što se njegovi novinari nisu pojavili na više konferencija za štampu koje je organizovao Savez vojvođanskih Mađara (SVM) i nije objavljivao saopštenja SVM-a. Čaba Presburger izjavio je da „Mađar so“ ne želi da postane partijski bilten. „Verujemo da je suština manjinskog informisanja od javnog interesa to da u list unesemo događaje zajednice, da izveštavamo i o aktivnostima političara, ali da ih u datom trenutku i kritikujemo. Ovo pojedinci iz Nacionalnog saveta Mađara i Saveza vojvođanskih Mađara ne mogu da prihvate i zato je i došlo i do sadašnjeg koraka. Biće izbora, trebalo bi jedno takvo sredstvo informisanja koje populariše izrazito jedno političko usmerenje i prećutkuje ono što bi se moglo kritikovati u politici date partije. To, očigledno, ne mogu da prihvatim“, rekao je Presburger. Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine, na sednici održanoj 23. juna, potvrdio je inicijativu Upravnog odbora „Mađar so“-a i sa 18 glasova, uz šest glasova protiv i pet uzdržanih, smenio glavnog urednika, Čabu Presburgera. Iako je sednica bila otvorena, novinare „Mađar so“-a, pripadnici obezbeđenja pustili su u salu tek kada je na Televiziji „Panon“ završeno direktno emitovanje prenosa sednice. Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) i Nezavisno društvo novinara

Vojvodine (NDNV) u svom saopštenju naveli su da smatraju da odluka UO „Mađar so“-a predstavlja flagrantan i neprikriven političko-partijski pritisak na medije i slobodu izražavanja. Oni su pozvali redakciju da „pruži otpor bahatom ponašanju osnivača, čija je namera da od lista ponovo napravi bezlično partijsko glasilo, a tu nameru, što je najgore, i ne krije.“ Organizacija medija Jugoistočne Evrope (SEEMO), pridružila se domaćim udruženjima u osudi Presburgerove smene.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti, te da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito zloupotrebom ovlašćenja, zloupotrebom prava i uticaja, kao ni bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. U konkretnom slučaju, i iz izlaganja članova UO „Mađar so“-a na sednici Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, jasno proizilazi da je smena isključivo politički motivisana. Tako je član upravnog odbora „Mađar so“-a, Zoltan Šifliš, istakao da „Mađar so“, ne samo da nije izveštavao sa konferencija za novinare Saveza vojvođanskih Mađara, već je i događaje, o kojima bi trebalo obavestiti zajednicu, odnosno čitaoce, „pratio sa nedovoljno simpatija“, čime je, po Šiflišu, „trovao“ zajednicu, umesto da joj pruži uporišta. Ištvan Bodžoni, takođe član Upravnog odbora, konstatovao je da je „Mađar so“, umesto da bude dnevnik mađarske zajednice, postao list demokratske liberalne javnosti u Srbiji na mađarskom jeziku. Ova smena je pokazala svu pogubnost rešenja kojim su osnivačka prava na državnim medijima na manjinskim jezicima prenet na nacionalne savete, te dodatno potvrdila da su političke stranke, a u konkretnom slučaju Savez vojvođanskih Mađara, sačuvala i još uvek koriste mehanizme političke kontrole državnih medija.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Beogradu doneo je prvostepenu presudu kojom se usvaja tužba nevladine organizacije Gej strejt alijansa (GSA) protiv „Press“-a. Presudom je utvrđeno da tekstovi – komentari čitalaca, objavljeni 2. jula 2009. godine na Internet sajtu „Press online“, predstavljaju govor mržnje prema LGBT populaciji, kao i da je „Press“ dopuštanjem i omogućavanjem da se navedeni komentari postave na sajt diskriminatorски postupao prema ovoj populaciji. GSA je saopštila da je ovo prva presuda u istoriji sudstva u Srbiji za govor mržnje protiv LGBT populacije, i jedna od prvih presuda izrečenih po osnovu Zakona o zabrani diskriminacije. GSA je tužbu podnela zato što je medijska kuća na svom Internet izdanju „Press online“ dozvolila

objavljivanje komentara čitalaca na tekst - članak „Biću gej ikona“, objavljen i u štampanom izdanju dnevnih novina „Press“, koji su sadržali govor mržnje prema LGBT populaciji. Većina komentara sadržala je najprizemnija vređanja, pozive na ubistva, klanje, pretnje da će napadati na život i imovinu LGBT osoba. Kako stoji u obrazloženju presude koju je donelo veće Višeg suda u Beogradu, kojim je predsedavao sudija Predrag Vasić, komentari koji sadrže vređanje upućeno LGBT osobama, te sadrže navode da iste treba 'zatvoriti u geto'...'streljati ih'... naziva ih 'bolesnima, koji treba da se leče'... 'izopačenima', upućuju im pretnje, „podstiču mržnju i nasilje prema pripadnicima LGBT populacije i njihovu diskriminaciju, te ujedno predstavljaju govor mržnje.“ Tuženi je, kako se navodi u obrazloženju, objavljivanjem ovakvih komentara prekršio zabranu izražavanja ideja, informacija i mišljenja koja predstavljaju govor mržnje, u konkretnom slučaju prema LGBT osobama, u javnim glasilima, a u skladu sa članom 11. Zakona o zabrani diskriminacije i članom 38. Zakona o javnom informisanju. Takođe, tuženi je komentare objavio i pored činjenice da je sam, u pravilima korišćenja portala, naveo da komentare koji sadrže govor mržnje neće objavljivati. „Press“ je presudom obavezan „da o svom trošku objavi ovu presudu u celosti, bez ikakvog komentara i bez odlaganja, a najkasnije u drugom broju dnevne štampe od dana pravosnažnosti presude.“

Član 38. Zakona o javnom informisanju propisuje da je zabranjeno objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

Članom 39. istog zakona propisano je da tužbu sudu zbog povrede zabrane govora mržnje, protiv autora informacije i protiv odgovornog urednika javnog glasila u kome je informacija objavljena, može da podnese, kako lice na koje se kao pripadnika grupe lično odnosi informacija, tako i svako pravno lice čiji je cilj zaštita sloboda i prava čoveka i građanina, kao i organizacija čiji je cilj zaštita interesa grupa koje su izložene diskriminaciji. Tužbom se može tražiti zabrana ponovnog objavljivanja govora mržnje i objavljivanje presude na trošak tuženih. Članom 11. Zakona o zabrani diskriminacije zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način. Redakcija „Press“-a u saopštenju koje je ovim povodom objavila, tvrdi da su sporni komentari uklonjeni, čim ih je administrator sajta primetio. U saopštenju se, međutim, ne kaže da li se period u kome su komentari bili na sajtu meri minutima, satima, danima ili nedeljama. Ono što je u konkretnom slučaju nesporno, jeste da objavljeni komentari predstavljaju govor mržnje, te je u tom smislu

Viši sud u Beogradu doneo presudu koja jeste utemeljena u zakonu. Ono što je takođe nesporno, jeste da se mogućnosti koje Internet pruža medijima, a koje se ogledaju, između ostalog i u novim kanalima komunikacije sa medijskom publikom i otvaranju prostora za njeno aktivno učešće u kreiranju medijskog sadržaja, često koriste krajnje neodgovorno. Tehnološke promene koje su prevazišle postojeći pravni okvir u Srbiji, kreirale su situaciju u kojoj ne postoje gotova rešenja koja bi bila primenjiva na Internet izdanja tradicionalnih medija, te će mnogo toga morati da bude prepušteno sudskoj praksi. Interesantno je da je Nacrt Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine, koji je radna grupa za izradu Nacrta medijske strategije predala Ministarstvu kulture, informisanja i informacionog društva početkom juna, predvideo rešenje na kome se i ova presuda zasniva. Naime, u Nacrtu se navodi da će, polazeći od toga da su javna glasila tradicionalno regulisana kroz režim štampe i radiodifuzije za koje važe različita pravila, te uvažavajući da se nove medijske platforme ubrzano menjaju i ne želeći da ograniči njihov razvoj, Republika Srbija u odnosu na elektronska izdanja štampanih i elektronskih javnih glasila insistirati na poštovanju odgovarajućih principa štampe, odnosno radija/televizije. S druge strane, Nacrt predviđa da će se u odnosu na različite forme izražavanja na novim platformama primenjivati pravila u zavisnosti od faktičkih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja, posebno uzimajući u obzir postojanje uređivačke kontrole sadržaja. Ovo praktično znači da se za Internet portale dnevnih listova, kao što je „Press online“, ali i televizijskih i radio stanica, podrazumeva nivo odgovornosti za komentare čitalaca koji odgovara nivou odgovornosti za sadržaje koje kreiraju i njihovi novinari, te samim tim zahteva i prethodnu moderaciju komentara, odnosno ne smatra se dovoljnim uklanjanje komentara kada ih administrator sajta primeti. U odnosu na neke druge forme izražavanja na Internetu, koji ne predstavljaju samo elektronska izdanja štampanih medija, ili pak web portale radio ili TV stanica, zavisno od okolnosti konkretnog slučaja, nivo odgovornosti mogao bi biti i niži.

2.2. Prekršajni sud u Kruševcu kaznio je sa 5.000 dinara Miletu Džopalića iz Aleksandrovca, zbog toga što je 26. septembra prošle godine, na privredno-turističkoj manifestaciji „Župska berba“ u Aleksandrovcu, fizički napao dopisnika „Blica“, Gvozdena Zdravića.

U svom izveštaju za septembar 2010. pisali smo o ovom slučaju, kao delu serije napada kojima je Zdravić u kratkom periodu bio izložen. Zdravić je, naime, opisujući incident povodom koga je sada došlo do prekršajnog kažnjavanja, tvrdio da mu je Džopalić, pozivajući se na čelne ljude opštine, zabranio da fotografiše manifestaciju. Samo dva dana kasnije, kako su preneli mediji, Džopalić je ponovo napao Zdravića, sprečivši ga da izveštava sa sastanka Unije vinogradara i vinara Srbije. Na posletku, 30. septembra je došlo i do trećeg napada na Zdravića, ispred zgrade

suda u Aleksandrovcu, odakle je želeo da izveštava o sporu između opštine Aleksandrovac i Socijalističke partije Srbije, kada ga je, kako su pisali mediji, pretukao Čedomir Ćirković, vozač predsednika opštine, Jugoslava Stajkovca. Gvozden Zdravić je tada izjavio da veruje da iza serije napada na njega stoji upravo Stajkovac, a da su razlog tekstovi koje objavljuje o nepravilnostima u trošenju novca iz budžeta opštine. Činjenica da se, makar sudeći po onome što su mediji preneli, Prekršajni sud u Kruševcu bavio jednim izolovanim incidentom, a ne serijom napada na Gvozdića u periodu od samo nekoliko dana, kao i da pozadina i ovog jednog napada nije razjašnjena, svakako nije epilog incidenta kojim bi mogli biti zadovoljni. Srpsko pravosuđe, i u ovom slučaju, kao i obično, propušta da do kraja rasvetli sve relevantne činjenice, a posebno da ispita ulogu čelnih ljudi aleksandrovačke opštine na koje se Džopalić navodno pozivao prilikom napada. Činjenica da se sud u ovom slučaju zadovoljio paušalnom konstatacijom da za napad nije bilo povoda, više liči na guranje problema pod tepih, nego na njihovo rešavanje.